

Riksantikvarieämbetet
Avdelningen för arkeologiska undersökningar

RAPPORT UV ÖST 2004:34

ARKEOLOGISK FÖRUNTERSÖKNING I FORM AV ANTIKVARISK KONTROLL

Gravar vid Kärna kyrka

Fjärrvärme och VA-ledning till Kärna kyrka.

Kärna socken, Linköpings kommun, Östergötland.

Dnr: 422-1404-2004

Christina Helander

Riksantikvarieämbetet

Avdelningen för arkeologiska undersökningar

UV Öst

Roxengatan 7, 582 73 Linköping

Tel. 013-24 47 00

Fax 013-10 13 24

uvost@raa.se

www.raa.se

Text och grafik Christina Helander

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, 801 82 Gävle. Dnr L 1999/3

© 2004 Riksantikvarieämbetet

Rapport UV Öst 2004:34

ISSN 1404-0875

Innehåll

Inledning 5

Syfte och metod 5

Antikvarisk bakgrund 5

Undersökningsresultat 6

Referenser 8

Administrativa uppgifter 9

Bilagor 10

Bilaga 1. Anläggningsbeskrivningar 10

Bilaga 2. Foton 11

Fig 1. Utdrag ur Gröna kartan Linköping 8F NO med utredningsområdet markerat. Skala 1:50 000.

Gravar vid Kärna kyrka

Kärna kyrkliga samfällighet har utfört en kulvertgrävning för anslutning av fjärrvärme till Kärna kyrka samt förlagt en ny VA-ledning i samma schakt. Schaktningarna riskerade att beröra medeltida gravar eller rester av äldre byggnader varvid en arkeologisk förundersökning i form av antikvarisk kontroll bedömdes vara nödvändig. I den del av schaktet som gick genom kyrkogården fanns såväl gravar av sannolikt medeltida datering som gravar från efterreformatorisk tid. Även resterna av en mur med rester av kalkbruk undersöktes strax intill den nuvarande kyrkogårdsmuren. Schaktet var smalt och endast mycket små delar av gravarna berördes. Schaktets bredd och det förhållandet att det kunde förläggas något grundare vid platsen för gravarna, bidrog till att inga gravar behövde grävas ut. Tolkningarna är med få undantag gjorda utifrån vad som gick att se i plan.

Inledning

På uppdrag av Länsstyrelsen i Östergötlands län har Riksantikvarieämbetet, Avdelningen för Arkeologiska undersökningar, genomfört en förundersökning i form av antikvarisk kontroll invid Kärna kyrka. Anledningen var att Kärna kyrkliga samfällighet planerade en kulvertgrävning för anslutning av fjärrvärme till kyrkan samt att dessutom förlägga en ny VA-ledning i samma schakt. Schakten kom delvis att gå genom den medeltida kyrkogårdens utbredningsområde.

Förarbetet har gjorts av arkeolog Johan Westerlund, UV Öst. För fältarbete svarade Christina Helander och Johan Westerlund.

Syfte och metod

Syftet med en arkeologisk förundersökning i form av antikvarisk kontroll är att se till att ingen fornlämning kommer till skada vid markingreppet. Om så inte kan ske är syftet att dokumentera de anläggningar som blir berörda av exploateringen.

Två schakt togs upp med en mindre grävmaskin. Sammanlagt togs ca 60 löpmeter schakt upp. Schaktdjupet var beräknat till 0,8 meters djup och bredden på schaktet till ca 1 meter. Andra undersökningar, t ex från Landeryds kyrka, har visat att det inte är ovanligt med äldre gravnivåer från omkring 0,5-0,6 meter under dagens markyta (Westerlund muntlig uppgift). De grundast liggande gravarna i domkyrkoparken i Linköping låg på omkring 0,7 meters djup (Tagesson & Westerlund 2004).

Antikvarisk bakgrund

Kärna kyrka ligger ca en halv mil väster om Linköping nära Kärna mosse. Kärna socken omnämns mycket kort första gången i skrift år 1308 (DS 1582). Nästa gång det nämns är år 1341 och där framgår tydligare att det är Kärna socken i Östergötland som menas (DS 3599). År 1351 nämns även prästen och kyrkan i Kärna i ett brev (DS 4674). Ridderstad skriver att enligt "äldre författares förmenande" skall namnet komma från kärret/mossen som ligger i närheten (Ridderstad 1918, 589). Även enligt Franzén kan namnet ha med kärn att göra men han menar att det är osäkert (Franzén 1982, 23). Ridderstad skriver vidare att kyrkan tros vara grundlagd samtidigt som Kaga kyrka omkring 1137, att den varit mycket liten, endast 9,5 meter lång och 5,3 meter bred, och byggd av kalksten. Kyrkan har genomgått en mängd förändringar genom århundradena, bl a skall åtminstone två ombyggnader av kyrkan ha gjorts före reformationen. Även 1750 skedde förändringar av kyrkan som vid den här tiden vuxit och nu var 29 meter lång och 7,4 meter bred. Vissa ändringar gjordes också 1781 (Ridderstad 1981, 590). Kyrkan byggdes om fullständigt mellan 1831-1834 men behöll det gamla

långhuset som låg i östvästlig riktning, samma orientering som gravarna. Ridderstad skriver även att det under reparationen hittades ett ”*djupt, fyrkantigt hål, på vars botten funnos aska och kol, måhända lämningar från äldsta tid*”. Detta skulle vara beläget vid den södra delen av kyrkans äldsta del. (Ridderstad 1918, 590). Vad för typ av lämning det skulle kunna vara är svårt att bedöma idag då det inte heller framkommer hur stor anläggningen var. Möjligheten finns att det kan röra sig om en äldre konstruktionsdetalj. 1893 eldhärjades kyrkan, som snart byggdes upp igen men i stället kom att ligga i nordsydlig riktning så de gamla korsarmarna nu utgjorde det nya långskeppet (Ridderstad 1918, 591). På kyrkogården finns också en runsten med ett inhugget kors på och tre runstensfragment (RAÄ 6), vilket bör kunna knyta platsen till tidigmedeltida aktiviteter.

Inom Kärna kyrkogård har tidigare inga arkeologiska undersökningar gjorts.

Undersökningsresultat

Två schakt, S200 och S307, togs upp med en sammanlagd längd av ca 60 meter.

S307 drogs från församlingshemmet och norrut. Trots att stora delar av sträckningen mest innehöll omrörda massor påträffades i botten av schaktet resterna av vad som tolkades som en möjlig syllstensrad, A200009. Den bestod av en rad av fem stenar i storleken 0,3x0,3 meter.

S200 började vid församlingshemmets södra vägg och fortsatte söderut mot öppningen i kyrkmuren. I denna del av S200 påträffades inga anläggningar eller fynd. Schaktet fortsatte från kyrkmuren och vidare längs med kyrkans huvudgång, vilken inte är gammal utan bör ha tillkommit då kyrkan fick sin nuvarande orientering under 1800-talets slut. I den del av S200 som tog vid i höjd med dagens kyrkmur låg en samling av större stenar, A303, i storleken 0,3x0,3 till 0,5x0,5 meter. Mellan stenarna fanns ett gulbrunt kalkbruk med stänk av kol i. En sten fick tas bort för att schaktet skulle kunna bli tillräckligt djupt medan övriga stenar kunde ligga kvar. Samlingen av sten tolkades som botten av en mur, möjligen delar av en äldre bogårdsmur, som rivits eller jämnats ut vid bygget av den nuvarande. Ytterligare söderut i samma schakt påträffades på ett djup av ca 0,7 meter sex gravar, A263, A270, A276, A282, A289, och A296. Schaktet gick precis mellan två rader av begravingar, vilket visade sig i att endast de övre eller nedre delarna, dvs huvud- eller fotänden, av kistorna eller nedgrävningarna syntes. På grund av detta har inga armställningar kunnat studeras och då inte heller några fynd har påträffats är dateringarna ytterst generella. Studier av armställningar har vid tidigare undersökningar, t ex vid Slaka kyrka och Domkyrkoparken i Linköping, visat sig vara en förhållandevis bra dateringsmetod (Redin 1976, Tagesson 1995, Tagesson & Westerlund 2004).

Några nedgrävningar hade skålformade profiler som tydligt visade att där inte funnits någon kista. Även i plan kunde man ana att kista saknades då nedgrävningens kanter inte var lika raka som de kanter som blir efter en kista. Gravarna utan kista har också en annan mer västnordvästlig-ostsydostlig orientering än de med kista som ligger i öst-västlig riktning, dvs som den romanska kyrkan. Avsaknaden av kistor och nedgrävningarnas annorlunda orienteringen kan tyda på att begravingarna A263, A270, A276 och A282 är äldre, kanske medeltida, medan de övriga, A289 och A296, som har kista är efterreformatiska eller kanske så sena som 1600-1700-tal. A282 var en barngrav som blivit skadad av en senare begraving.

Medeltida gravar ligger gärna nära kyrkan och företrädesvis på den södra sidan (Andrén 2000). Värt att notera är att de fyra gravarna vid Kärna kyrka, som tolkats som medeltida, ligger nästan 25 meter norr om det äldre långhusets sida och att gravarna trots avståndet ligger

relativt tätt. I t ex Vreta kloster avtog gravintensiteten ju längre norrut från kyrkan man kom (Tagesson 1988) och i Klåsta slutade man att begrava norr om rundkyrkan under 1200-talets första hälft (Hedvall muntlig uppgift). Dessa förhållanden skulle kunna tyda på att det funnits en ännu äldre kyrka något norr om dagens kyrka till vilken gravarna skulle kunna höra. Dock saknades gravmonument såsom Eskilstunakistor, vilka ofta indikerar att det kan ha funnits en äldre träkyrka på platsen.

Det smala schaktet samt möjligheten att variera schaktets djup något gjorde att inga gravar behövde grävas ut och att de få ben som påträffades kunde lämnas kvar. Området där gravarna syntes fylldes på med ett lager jord och därefter lades ledningen ner.

Referenser

- Andrén, A. 2000. "Ad sanctos – de dödas plats under medeltiden". *Hikuin* 2000, 7-26.
- Franzén, G. 1982. *Ortnamn i Östergötland*. Kristianstad 1982.
- Redin, L. 1976. *Lagmanshejdan. Ett gravfält som spegling av sociala strukturer i Skanör*. Lund 1976.
- Ridderstad, A. 1918. *Östergötlands beskrivning. Med dess städer samt landsbygdens socknar och alla egendomar*. Del II:2. Stockholm 1918.
- Tagesson, G. 1990. *Vreta klosters kyrka och klosterområde. Arkeologisk undersökning samt osteologisk analys 1988*. Otryckt rapport. Östergötlands Länsmuseum, dnr 254/88.
- Tagesson, G. 1995. *Slaka kyrka. Kyrkogården, Slaka socken, Linköpings kommun, Östergötland. Arkeologisk förundersökning/antikvarisk kontroll september – oktober 1993*. Östergötlands Länsmuseum, dnr 31/93.
- Tagesson, G. & Westerlund, J. 2004. *Domkyrkoparken, Linköping. Gravar från 1100-talet till 1810*. Arkeologisk slutundersökning. DAFF UV Öst 2004:1.

Arkiv

Fornminnesregistret.

De svenska medeltidsbrev i Svenskt Diplomatariums huvudkartotek. CD version 1.0. Riksarkivet 1999.

Muntliga referenser

Rikard Hedvall, UV Öst. 2004-07-16.

Johan Westerlund, UV Öst. 2004-06-22.

Administrativa uppgifter

Riksantikvarieämbetets dnr: 422-1404-2004.

Länsstyrelsens dnr och datum för beslutet: 431-5576-04, 433-21602-03. 2004-05-19.

Projektnummer: 1520579.

Intrasisprojektnr: O200428.

Undersökningstid: 14-16 juni 2004.

Projektgrupp: Christina Helander och Johan Westerlund.

Exploateringsyta: 60 löpmetrar.

Undersökt yta: 60 löpmetrar.

Läge: Ekonomiska kartan, blad 8F 5g Malmslätt, edition 2 - juni 82, x 6480770 y 1485835.

Koordinatsystem: RH 90 2,5 gon väst.

Koordinater för undersökningsytans mittpunkt: x 6477150 y 1483557.

Höjdsystem: RH 1970.

Fynd: inga fynd.

Bilagor

Bilaga 1. Anläggningsbeskrivningar

Gravar

A263

Nedgrävningen har en tydlig kant och en skålformad botten. En del av underbenet är bevarat. Graven är skadad av A276. Ingen kista. Medeltid?

A270

Graven blev något skadad vid schaktningen. En del av skalltaget samt nedgrävningens skålformade botten syns i profilen. Ingen kista. Medeltid?

A276

Nedgrävningen har en tydlig kant och i profilen syns att nedgrävningens botten är skålformad. Ingen kista. Medeltid?

A282

Barngrav med ett underben. Skadad av A276. Ingen kista. Medeltid?

A289

Skarpa nedgrävningsskanter och tydliga kistkanter. Efterreformatörisk?

A296

Skarpa nedgrävningsskanter och tydliga kistkanter. Efterreformatörisk?

Äldre bogårdsmur?

A303

En ansamling av större stenar, ca 0,3x0,3 till 0,5x0,5 meter stora. Ca 0,5 meter under dagens marknivå. Kalkbruk mellan stenarna.

Syllstensrad?

A200009

En rad av fem stenar i storleken 0,4x0,4 meter. Ca 0,7 meter under dagens marknivå.

Bilaga 2. Foton.

Fig 2. Gravarnas nedgrävningsskanter syns som mörkfärgningar. Foto: Johan Westerlund.

Fig 3. A270 med en tydlig nedgrävningsskant i profilen. Foto: Christina Helander.

Fig 4. Schaktet med Kärna kyrka i bakgrunden. Foto: Christina Helander.

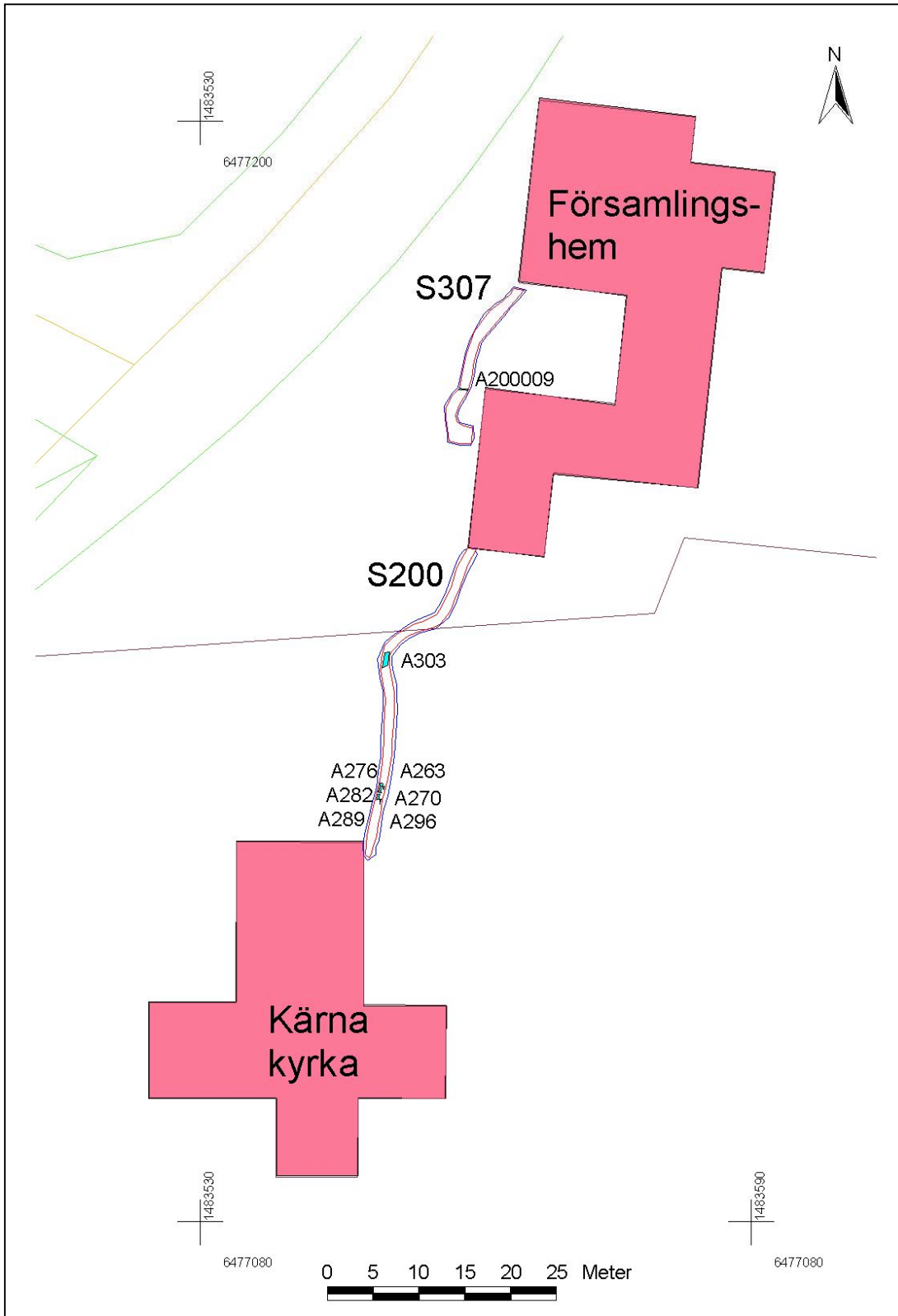

Fig 5. Området med schakten och anläggningarna utmärkta.